

***ROMÂNIA ȘI POLITICA DE ALIANȚE.
ISTORIE ȘI ACTUALITATE***

**ROMÂNIA ÎNTRE NEUTRALITATE ȘI ALIANȚĂ, 1880-1883:
PERCEPȚII ȘI INTERFERENȚE ITALIENE (I)**

RUDOLF DINU

Orientarea externă a României independente s-a conturat sub influența, pe de o parte, a evoluțiilor înregistrate în plan internațional în intervalul imediat următor Congresului de la Berlin (alianță austro-germană, *Dreikaiserbund*-ul, chestiunea danubiană), pe de altă parte ca urmare a mutațiilor produse în concepțiile/strategiile factorilor de decizie autohtoni, în aceeași perioadă. Ea s-a tradus, în urma unui complex proces desfășurat pe parcursul a mai bine de trei ani, în apropiere de Imperiile Centrale, apropiere sancționată prin intermediul tratatului de alianță secret semnat la 30 octombrie 1883 între România și Austro-Ungaria, tratat la care Germania a subscris în aceeași zi.

Relativ la circumstanțele interne și externe ce au condus spre o atare finalitate precum și la *relațiile României cu Viena și Berlinul* (s.n.), înainte și după 1883, există în istoriografia de specialitate, română sau străină, un număr consistent de studii¹. Motiv pentru care, în acest excurs, referirile la toate aceste aspecte vor fi, pe cât posibil, sumare, accentul urmând să cadă pe ceea ce a însemnat interferența italiană în procesul de decantare a opțiunii externe a României.

După 1878, o dată cu dispariția umbrelei protectoare — garanția colectivă a celor 7 Mari Puteri — creată de Congresul de pace de la Paris, România a trebuit, în mod logic, să-și definească o nouă strategie externă. O interpretare facilă a argumentului ar putea fi, și este uneori, aceea că ipoteza în sine a unei alianțe a existat în calculele cercurilor dirigente române în intervalul imediat următor obținerii independenței și că opțiunile întrevăzute, în teorie variate, s-au restrâns, date fiind condițiile geopolitice și geostrategice ale țării, precum și raportul de forțe al momentului, la cele două imperii vecine, Austro-Ungaria și Rusia. Pentru ca în final, balanța să încline în favoarea Monarhiei dualiste. În realitate, parcursul României spre alianță cu Imperiile Centrale a presupus mult mai mult decât o simplă alegere și trebuie privit într-o lumină mai nuanțată decât aceea în care îl înfățișează rudimentara dihotomie a „simpatiilor” și „antipatiilor” pentru Imperiile Centrale sau puterile occidentale². Experiențele ulterioare Războiului de Independență, au modificat într-adevăr structural relațiile României cu Marile Puteri vecine. Însă tratamentul administrat la Berlin și mai ales obligația de a ceda Rusiei Basarabia meridională, au contribuit nu atât la „pavarea drumului către o apropiere de Austro-Ungaria”³, cât la diluarea, pentru multă vreme, a șanselor

unei alianțe cu Rusia⁴. Existența unui atare dezechilibru de forțe pe tărâmul influențelor exercitate de Austro-Ungaria și Rusia în România era atestată și de ministrul italian la București, în primăvara anului 1880:

„În Principatele Unite fu predominantă (*până la 1878 — n.n.*) influența occidentală pe care partidul (pro)francez o ținea în mare cinste. Dispărută însă această influență și deocamdată nereconstituită, toți cei care aici în respectiva căutau o bază pentru politica antirusă, au devenit austrieci. Mirajul forței asupra celor slabii a făcut restul în momentul în care a devenit evident că preponderența austriacă în Orient, dorită de Congresul de la Berlin, avea tot sprijinul puterii germane. Cu toate acestea aici, în variile partide politice..., persistă împărțirea între acei care acceptă înalta influență austriacă și acei care înclină în mod tradițional către Rusia. Cât anume reprezintă cei din urmă, nu e ușor de definit. De notat însă în aşa numitul partid rus, (sunt) separații și prezența lor dăunează, în mod logic, influenței Rusiei asupra părții sănătoase a națiunii”⁵. Diagnoza contelui Tornielli, aplicată tendințelor autohtone în materie de politică externă, se rezuma la următoarele două concluzii:

1. Ușurința de a ademeni România spre a intra în combinații de alianțe anti-ruse.

2. Lipsa absolută a unei pregătiri pentru a exercita în această țară o contraacțiune care să echilibreze mijloacele de care dispune Austro-Ungaria⁶. O atare realitate nu însema însă în mod necesar acceptarea ideii unei alianțe, în sensul de angajament bine determinat, cu Austro-Ungaria sau cu o altă mare putere. Sub acest aspect este edificator, de exemplu, sondajul efectuat la finele anului 1879 de ministrul autro-ungar la București, Hoyos, printre diverse personalități ale vieții politice, sondaj din care rezulta foarte clar că, în accepțiunea românilor, „alăturarea ori dirijarea politicii lor către Austro-Ungaria se rezuma la o uniune vamală”⁷!

În fapt, ideea unei alianțe s-a impus cu destulă greutate într-un climat politic dominat de ideile și principiile ce se aflaseră, la fel ca și în cazul Italiei, la baza procesului constitutiv al statului. România s-a aflat și ea în situația de a-și elabora strategiile de politică externă într-un moment în care era încă impregnată de experiența celor aproximativ 25 de ani de „neutralitate garantată”, de politică de echilibru între marile puteri vecine. Așadar, pentru încă o vreme cuvântul de ordine a continuat să fie neutralitatea, „politica independentă”, iar consensul aproape unanim existent pe marginea acestei opțiuni în sferele politice a obstat colat orice tentativă a grupului de decizie în direcția unui angajament politico-militar formal. La această politică de neutralitate urmărită de guvernele⁸ românești de după 1878, la „echilibriștii” din peisajul politic și mediatic românesc și la consecințele nefaste ale unei atari conduite, face trimitere, de exemplu, în termeni extrem de critici, ministrul român la Viena, Bălăceanu, în primăvara anului 1881, într-o scrisoare particulară adresată Regelui Carol I. În optica diplomatului român, strategia externă promovată de guvernul de la București era la fel de nefericită ca și aceea urmată de Italia după Unitate (!) și urmările — izolare în plan internațional, devenită deja, la începutul anilor '80, o tristă realitate pentru cea din urmă — se întrevedeau și în cazul României:

„...Un entretien que j'ai eu, il n'y a pas longtemps, avec mr. de Tisza, m'a pénétré de cette vérité et je suis sorti de chez lui avec la conviction qu'il n'y a pas

de limites à l'appui et aux sympathies qu'une politique franche et loyale nous assurerait, du côté de la Hongrie. (...) «Pour compter à la vie et à la mort sur les hongrois, le moyen est bien simple: c'est de faire passer, dans leur esprit, la certitude que, le jour où ils lutteront pour leur existence, nous ne serons pas du côté de leurs ennemis, (les russes)...». *Pendant qu'on me parlait en ces termes, je me demandais, en moi-même, comment il se faisait qu'aucun des trois derniers ministres roumains des affaires étrangères n'avait essayé de rassurer nos voisins. Mystère (s.n.)!... À moins que la certitude qu'ils avaient, eux-mêmes, qu'on ne les croirait pas, n'ait arrêté l'élan de leur coeur... Je touche ici au côté vraiment douloureux de la situation. Lesdits ministres ont tant menti, à tout le monde, sous prétexte d'habileté, qu'à cette heure, on ne nous croit plus plus à Petersbourg qu'à Vienne, et qu'à Paris, comme à Londres, il suffit qu'un représentant du gouvernement roumain affirme une chose, pour qu'on soit, ipso facto, convaincu du contraire.* Les preuves abondent et je les tiens à la disposition du Roi. *Le dernier mot de cette politique, c'est l'isolement! L'Italie en fait, en ce moment, la dure expérience: L'Autriche, puis la France, lui ont proposé leur alliance, sous les conditions les plus honorables; elle leur a répondu qu'elle voulait conserver sa liberté d'action. Par ces mots harmonieux, elle entendait la liberté de convoiter, à la fois, le Trentino et Trieste, Nice et la Corse, le Tessin et l'Albanie, Alger, Tunis et Tripoli... et puis quoi encore (s.n.)?... Magnifique rêve, auquel applaudissaient frénétiquement les journaux de carrefour et les politiques de café, mais qui devrait être suivi d'un triste réveil! L'humiliation qui vient d'être infligée à l'Italie, le petit Piémont ne l'aurait pas supportée, parcequ'il avait des hommes d'Etat et des alliés. Mais, à partir du jour où il est devenu l'Italie, il n'a fait que déchoir: au lieu de faire de la saine politique, ses hommes d'Etat improvisés ont fait de la fantaisie, doublée d'ingratitude. À cette heure, l'Italie est le pays le plus vilipendé de l'Europe. Avis aux équilibristes de tous genres! Chose digne de remarque: les journaux qui prétendent que la Méditerranée est un lac italien dirigent tout aussi souverainement l'opinion et la politique de leur pays, que ceux qui soutiennent que le Danube est un fleuve roumain (aluzie directă la afirmațiile făcute în acest sens de Alexandru Lahovari în presă și în Camera Deputaților — n.n.)! Cependant et les uns et les autres trompent le public, mais qui oserait s'inscrire en faux contre leurs assertions (s.n.)? L'école de l'imposture politique a pris un tel essor, qu'il faudra bientôt un courage surhumain pour oser dire, à haute et intelligible voix, que... deux et deux font quatre! (...)"⁹.*

Politica independentă, a „libertății de manevră“, era, din contră, încă apărătă cu ardoare de unul dintre organele de presă ale conservatorilor, „L'Indépendance Roumaine“, în august 1881, în momentul în care începea să treacă drept sigură apropierea Italiei de Imperiile Centrale și se zvonea că propunerile concrete în vederea unui acord formal aveau să fie avansate și României de către cabinetul de la Viena: „...E opinia multora că în prezență invitațiilor ce ne vor fi făcute, situația noastră va fi foarte dificilă. Ei cred că (sic!) chestiunea ne va fi pusă în mod precis și categoric. Așa cum declară acum câteva zile Pester Lloyd, ni se va spune: «cine nu e cu noi, este contra noastră». Noi nu credem că lucrurile au ajuns deja într-un asemenea punct; dar și dacă ar fi așa, noi nu vom ezita un sin-

gur moment în a sfătui să se răspundă: «noi nu suntem nici contra voastră, nici cu voi; noi suntem cu noi însine». *Dreptul neutrilor, iată forța noastră* (s.n.). Unicul nostru scop poate și trebuie să fie dezvoltarea a ceea ce avem. Pentru asta nu e nevoie de alianțe care să ne aducă protecții oneroase și să ne înstrăineze unul dintre principalele noastre puncte de sprijin, Occidentul european. O alianță, indiferent cât de puternică ar fi, nu poate conduce decât la ruina României» (s.n.). Acest limbaj — comentă ministrul italian Tornielli, semnalând articolul *Consultei* — reproduce gândurile ce sunt comune majorității românilor în aceste zile¹⁰.

Situată nu ajunsese într-adevăr în punctul în care o decizie era imperativă și un asemenea pas avea să mai întârzie mai bine de doi ani. Dar ipoteza alianței începea să prindă tot mai mult contur și avea să se maturizeze în mintea guvernărilor români sub influența evoluțiilor înregistrate în plan internațional, în principal ca urmare a reconstituirii *Dreikaiserbund*-ului, în iunie 1881¹¹. Deja, în ianuarie 1881, Titu Maiorescu, unul dintre liderii „Junei drepte“, publica în „Deutsche Revue“ un articol în care, după o trecere în revistă a poziției internaționale a României, pleda în favoarea unei înțelegeri cu Germania, liderul continental al momentului, înțelegere ce trebuia însă a fi, în mod obligatoriu, precedată de o înțelegere cu Austria, partenerul Berlinului din octombrie 1879. Datorită poziției sale geografice, argumenta Maiorescu, România era practic obligată să intre în sfera de influență fie a Rusiei, fie a Austro-Ungariei. Cum ipoteza unei alianțe cu Rusia ieșise deja din calculele guvernărilor, din motive tuturor cunoscute, singura opțiune rămasă era Viena. Nici măcar chestiunea românilor din Transilvania nu trebuia să constituie un obstacol. Români asupriți se aflau și în Basarabia și condiția lor era cu mult mai gravă decât a celor care trăiau sub sceptrul Monarhiei Habsburgilor. Rusia își „devora“ naționalitățile, Austria le prezerva. Rusia avea un regim absolut, centralizat și opresiv, Austro-Ungaria era un stat bazat în esență pe un compromis federativ. Ca atare, legătura cu Viena era, de departe, preferabilă¹².

Între circumstanțele ce, de asemenea, recomandau o atare alegere se numărau și cele economice. România era deja la acea dată dependentă din punct de vedere economic de Imperiile Centrale. Trimitea mari cantități de grâne și vite în Europa Centrală și devenise un valoros importator al bunurilor manufacture, în special al celor din Austro-Ungaria, în timp ce piața financiară germană constituia o importantă, dacă nu cumva principală, sursă de împrumuturi de stat. În cifre brute, rezultă, de exemplu, că în intervalul cuprins între 1875 și 1882 peste 50% din importurile române au provenit din Austro-Ungaria, respectiv că aproximativ 32% din export s-a îndreptat tot către Dubla Monarhie¹³. Inclusiv sub raportul comunicațiilor terestre România era preferențial racordată la spațiul austro-ungar, grație a două mari tronsoane de cale ferată, Turnu-Severin — Vârciorova — Timișoara și Pitești — Predeal — Brașov, ultima joncțiune fiind realizată în vara lui 1879¹⁴.

A fost determinantă, fără îndoială, și prezența în cadrul grupului de decizie, unul extrem de restrâns — caracteristică comună de altfel mai tuturor statelor europene — a unei componente majoritar filo germane și, într-o oarecare măsură,

rusofobe. Alături de suveran, un Hohenzollern, pentru care funcționează inclusiv o legătură sentimentală cu Germania, vor fi implicați în *procesul de decizie politică* oameni politici și diplomați, mai toți în mod evident atrași de această mare putere, căreia îi admirau forța militară și economia dinamică, unii dintre ei având un *background* educațional german (ministrul de Externe D.A. Sturdza, ministrul la Viena, Petre P. Carp), alții fiind chiar adepti ai „modelului” german de dezvoltare (P.P. Carp)¹⁵. Inclusiv președintele Consiliului, Ion C. Brătianu, fostul revoluționar radical devenit între timp, potrivit ministrului britanic la București, un „conservator-liberal”¹⁶, avea să întrevadă, în final, aceeași unică opțiune: situația „între cele două Rusii”¹⁷, România trebuia să se orienteze astfel încât să nu devină bulevardul Petersburgului către Bulgaria!

În fine, nu e mai puțin demn de reținut faptul că singurele mari puteri ce și-au manifestat intenția de a stabili o relație intimă cu România, în sensul unei alianțe politico-militare, aproape concomitent cu recunoașterea independenței, au fost Imperiile Centrale¹⁸. Tatonări foarte precise în direcția unei atari finalități au fost efectuate de către guvernul austro-ungar încă din a doua jumătate a anului 1879. Vizita Arhiducelui Albrecht la București, în toamna aceluia an, a ocasionat o primă discuție cu Prințipele Carol I privind asistența militară mutuală în cazul unui atac rus¹⁹. Câteva luni mai târziu, în primăvara lui 1880, lucrurile au mers și mai departe. Într-o scrisoare din 21 aprilie, ex-ministrul imperial de Externe, contele Andrassy, a adresat suveranului român, cu acordul Împăratului Franz-Josef și al ministrului în funcție, Haymerle, invitația de a adera, la momentul oportun, la alianța austro-germană²⁰. Ipoteza a fost discutată, în termeni similari, de viitor, și la Berlin, în mai 1880, de către I.C. Brătianu și cancelarul Bismarck: „...Am vorbit cu dânsul — îi va scrie Bismarck Prințipelui Carol I — fără rezervă despre interesele noastre de pace și apărare pe care Austria le împărtășește cu noi și cred că m-a pricoput și a rămas mulțumit. (...)”²¹.

Pentru guvernul de la Viena alianța cu România era, din motive de securitate, precum și datorită unor imperitive decurgând din politica sa balcanică, nu doar oportună, ci necesară. Din perspectivă strategică-militară o atare finalitate era mai mult decât stringentă. La vremea respectivă, frontieră româno-rusă avea peste 900 km lungime, iar cea austro-română peste 1300 km. Pe de altă parte, frontieră între Austro-Ungaria și Rusia măsura aproximativ 1440 km. În consecință, dacă România intra în război alături de Imperiile Centrale, frontul rus se alungea mai mult de jumătate; dacă, dimpotrivă, ea participa ca aliat al Rusiei, frontul austriac aproape că se dubla, în raport cu faza inițială. Chiar și în cazul unei neutralități absolute, Austro-Ungaria s-ar fi văzut obligată să mențină forțe importante la frontieră cu România²². Era aşadar vital ca micul principat danubian să devină mai mult decât o simplă zonă tampon, respectiv să fie parte integrantă a glacisului de securitate austro-ungar. Sfera de influență a Imperiului — scria în 1880 Gustav Kálnoky, Ambasador la Petersburg în acea vreme — trebuie în mod necesar să includă și România, alături de Serbia („pivotul poziției noastre în sud-est”). „Numai așa puterea noastră în Balcani va avea baze puternice în acord cu importantele interese ale Monarhiei”²³. Chestiunea „asigurării” spațiului românesc a constituit de altfel subiect de tratative între Viena și Berlin

încă din a doua jumătate a anului 1880, în contextul deschiderii negocierilor privind refacerea Dreikaiserbund-ului.

În cadrul colocviului desfășurat între 4 și 5 septembrie 1880 la Friedrichsruh, de exemplu, ministrul austro-ungar de Externe, Haymerle, acceptând în principiu ideea unui acord cu Rusia, a expus cancelarului Bismarck „interesele particulare ale Austro-Ungariei“ ce trebuiau salvagardate indiferent de înțelegerile ce urmău a se realiza. *Important pentru Viena — temătoare că va pierde monopolul prieteniei germane — era, între altele, ca Dubla Alianță să nu fie în vreun fel slabita. Dimpotrivă, ea trebuia întărită, perfecționată chiar incluzându-se un fel de garanție a securității României contra unui atac rus (s.n.)²⁴*. La începutul anului 1881, la scurtă vreme după cunoașterea primei variante ruso-germane de tratat (23 ianuarie), guvernul austro-ungar își va preciza și mai clar poziția comunicând Berlinului, într-o formă mult mai elaborată, condițiile în care era dispus să accepte un acord în trei. *Conform recomandării exprese a șefului Marelui Stat Major austro-ungar, generalul Beck, Viena trebuia să aibă dreptul absolut de veto relativ la intrarea trupelor ruse în România, săt de o importanță strategică vitală pentru Monarhie. Totodată termenii Dublei Alianțe urmău a fi modificați în aşa fel încât nu doar amenințarea teritoriului Austro-Ungariei să constituie motiv de casus foederis, ci și „amenințarea capacitatei sale militare“ — Kriegsmacht — prin asta înțelegându-se ocuparea României de către Rusia (s.n.)²⁵*! Cancelarul Bismarck a refuzat însă să discute o asemenea extensie a obligațiilor prevăzute în tratatul²⁶ din octombrie 1879, propunând în schimb ca eventuala ocupare militară a oricărui stat balcanic să depindă de consumămantul celorlalți doi parteneri din alianță. O atare clauză nu putea fi însă pe placul guvernului de la Viena ce nu dorea a fi legat de mâini în relațiile cu vecinii săi slavi, ca atare ideea a fost respinsă. În final, ca urmare a lipsei de cooperare a Berlinului, Haymerle a abandonat discuțiile privind „asigurarea“ spațiului românesc. Dreikaiserbund-ul a renăscut la 18 iunie 1881 fără ca în textul tratatului său să existe vreo referire expresă la România și nici vreo restricție în privința trimiterii de trupe în statele din sud-estul Europei²⁷. Asanarea temporară a relațiilor cu Petersburgul n-a eliminat însă din calculele guvernului austro-ungar ideea stabilirii unor raporturi „intime“ cu cabinetul de la București. Dimpotrivă, o atare finalitate a continuat să fie prospectată și în intervalul de timp imediat următor, concretizarea ei devenind, o dată cu „incidentul Skobelev“, imperativ necesară. La momentul crizei, de exemplu, în februarie 1882, Statul Major austro-ungar a reiterat Ballhausplatz-ului recomandarea de a se proceda la întărirea sistemului diplomatic și militar defensiv al Monarhiei, prin stabilirea cât mai grabnică a unor alianțe cu Roma și Bucureștiul²⁸!

Din nefericire, modul în care evoluaseră relațiile româno-austro-ungare începând cu 1880 (mai bine zis maniera în care Viena înțelesese să le gestioneze), relații greu puse la încercare de adânci diferențe economice și politice, ridica mari semne de întrebare vizavi de posibilitatea încheierii unei alianțe²⁹. După 1878, în special ca urmare a încălcării sistematice de către guvernul austro-ungar a prevederilor convenției comerciale din 1875 în vederea limitării exporturilor românești de vite, relațiile economice și comerciale dintre cele două state deveniseră, progresiv, o sursă de tensiune, un prim derapaj consumându-se în noiembrie

1881 o dată cu incidentul diplomatic provocat de Mesajul către Parlament al Regelui Carol I³⁰. Diferendului economic i s-a adăugat, începând cu vara anului 1880, un altul și mai grav, născut pe marginea chestiunii controlului navigației pe Dunărea de Jos³¹, starea conflictuală dintre cele două țări accentuându-se. Pentru factorii de decizie români chestiunea danubiană a funcționat, pe termen lung, întocmai ca și criza tunisiană pentru Italia, a fost dovada supremă care a pus în evidență izolarea României în plan internațional și imposibilitatea practicării unei politici de neutralitate, acționând în același timp ca un factor catalizator în procesul de decantare a strategiei externe, respectiv a opțiunii pentru politica de alianțe.

Parcursul către o atare finalitate a presupus însă aproape trei ani de înfruntări directe și acerbe cu marele vecin de la apus în cadrul unei dezbatări devenite foarte rapid una internațională. Cel puțin într-o primă fază guvernul român a încercat să promoveze o complicată politică de echilibru între Marile Puteri interesate, în ideea creării unui *lobby* cât mai consistent în sprijinul propriei cauze.

(Continuarea în numărul viitor al Revistei)

NOTE

1. Lilio Cialdea, *La politica estera della Romania nel quarantennio prebellico*, Bologna, L. Cappelli Editore, 1933; Assen Smedovski, *La Roumanie et la Triple Alliance*, în: „Revue d'histoire diplomatique“, nr. 1, 1937, p. 39-56; Ernst Ebel, *Rumänien und die Mitelmächte von der russisch-türkischen Krise (1877-78) bis zum Bukarest Frieden vom 10 August 1913*, Berlin, 1939; Arthur Krausneker, *Kalnoky's Rumänienpolitik in den Jahren 1881-1895. Ein Beitrag zur Geschichtschreibung der Balkanenpolitik Österreich-Ungarns auf Grund der Akten des Wiener Haus-hof- und Staatsarchivs*, Doctoral dissertation, Graz, 1951; E.R. von Rutkowski, *Gustav Graf Kalnoky von Korospatak, Österreich-Ungarns Aussenpolitik von 1881-1885*, Doctoral dissertation, Vienna, 1952; Idem, *Österreich-Ungarn und Rumänen, 1880-83. Die Proklamierung des Königreiches und die rumänischen Irredenta*, în: „Südost-Forschungen“, 25, 1966, p. 150-284; William L. Langer, *European Alliances and Alignments, 1871-1890*, New York, Alfred Knopf, 1966, p. 329-35; Gh. Căzan, *Tratatul secret de alianță dintre România și Austro-Ungaria (1883)*, în: „Revista română de studii internaționale“, anul 1, nr. 1, 1973, p. 176; Francis Roy Bridge, *From Sadowa to Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866-1914*, London and Boston, Routledge & Kegan Paul, 1972, p. 107-141; Uta Bindreiter, *Die diplomatischen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich-Ungarn und Rumänien in den Jahren 1875-1888*, Wien-Köln-Graz, Hermann Böhlaus Nachf., 1976; Gh. Căzan, S. Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță, 1878-1914*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1979; L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon (coord.), *România în relațiile internaționale, 1699-1939*, Iași, Junimea, 1980, p. 302-374; Dan Berindei, *La politica estera della Romania dall'indipendenza nazionale alla Triplice Alleanza*, în: G. Lami (ed.), *Risorgimento. Italia e Romania, 1859-1879. Esperienze a confronto*, Milano-București, Ed. Anima, 1992, p. 21-28; V. Cristian, *Diplomația României în slujba împlinirii idealului național*, în: Cum s-a înșăptuit România modernă: o perspectivă asupra strategiei dezvoltării, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza“, 1993, p. 223-96; Corneliu-Mihail Lungu, *Transilvania în raporturile româno-austro-ungare, 1876-1886*, București, Editura Viitorul Românesc, 1999; Idem, *Relațiile româno-austro-ungare, 1875-1900*, București, Editura Silex, 2002; Teodor Pavel, *Între Berlin și Sankt Petersburg. România în relațiile germano-ruse din secolul al XIX-lea*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2000.
2. Sunt ilustrative, cred, în acest sens opiniiile exprimate în martie 1884 de ministrul austro-ungar la București, Mayr, relativ la rolul Președintelui Consiliului în perfectarea alianței cu Imperiile Centrale, adesea citate, niciodată însă pentru folosul a ceea ce mai degrabă indică, și anume că ipoteza alianței, ca de altfel și decizia aferentă a prins contur în mintea lui I.C. Brătianu doar în decursul verii lui 1883. „Atunci când el, Brătianu,

- s-a hotărât pentru călătoria la Viena și Gastein..., a înțeles, cu mintea sa limpede, că interesele României reclamau o mai strânsă aderare la alianța austro-ungaro-germană. Însăși E.V. (Excellența Voastră — n.n.) ați remarcat că el a realizat această evoluție cu o repezicuție miraculoasă (s.n.). Această însușire lasă însă să se presupună și faptul că atunci când Brătianu va fi de părere că situația s-a schimbat, el ar fi în stare să îndeplinească aceeași manevră în sens contrar". *Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)*, Casa Regală, dosar 4/1884 (*Corespondență Diplomatică Austriacă — CDA*): 14, Mayr către Kalnoky, București, 4 martie 1884. Vezi și Rădulescu-Zoner, *Pozitia internațională a României după Congresul de la Berlin. Premise ale unei opțiuni*, în: „SMIM”, 6, 1979, p. 39-65.
3. Formularea și apariține lui Langer, *European Alliances...*, p. 330.
 4. D. Berindei, *La politica estera della Romania...*, în: loc. cit., p. 27-28; C.-M. Lungu, *Transilvania...*, p. 115; Idem, *Relațiile româno-austro...*, p. 93. Conform relatării unui ofițer din Marele Stat Major austro-ungar, întocmite după o călătorie de documentare în România, „după cedarea Basarabiei românesti, dictate de Congres, întreaga populație — inclusiv țărani lipsit de cultură — este stăpânită de o stare de spirit foarte agitată împotriva Rusiei. În timpul prezentei mele, tema Basarabia și Dobrogea era discutată pretutindeni, iar țarul era acuzat de călcare a cuvântului dat...”.
 5. *Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri (ASDMAE), Divisione Politica (DP), Rapporti in arrivo*, Romania, busta 1396 și 35 anni: 77, R. 39, Tornielli către Cairoli, București, 25 aprilie 1880. Vezi și *I Documenti Diplomatici Italiani (DDI)*, (serie) 2, (vol.) XII, p. 633-36, nr. 783, R. 27, Tornielli către Cairoli, București, 25 martie 1880. „...Aici, ca în toate statele pe care diplomația europeană le-a creat în acest secol, influențele străine au un bun joc... Diminuță, ba chiar dispărută a-și zice, influența franceză, ce alte dăii fu mare aici, anulată amintirea acțiunii preponderente a puterilor occidentale din perioada istorică ce-și ia numele de la Congresul de la Paris, oamenii de Guvern ai României fură împinsă din diferite cauze, asupra căroru n-ar fi imposibilă o analiză acuratează, să fie favorabili celor două mari state vecine. Au existat și există deci în toate partidele cei ce înclină spre Rusia și cei ce înclină spre Austro-Ungaria. Persoane care să se gândească în mod serios la dezvoltarea națiunii prin intermediul propriilor forțe interne, fără a amesteca influența externă, sunt puține și acestea visează pentru țara lor o situație de neutralitate garantată de Europa (s.n.)”.
 6. *Ibidem*.
 7. C.-M. Lungu, *Relațiile româno-austro...*, p. 91-92. O dispoziție mai fericită nu exista nici față de alte mari puteri. Franța era în mod sigur, sub raport sentimental, preferată opiniei publice. Literatura și cultura franceză se bucurau de un prestigiu enorm, iar mulți lideri politici studiaseră în Franța. Dar atitudinea guvernului francez față de România la Congresul de la Berlin și în intervalul imediat următor micșorase entuziasmul față de ea. Decisivă era probabil pentru factorii de decizie români perceperea faptului că Franța era izolată din punct de vedere diplomatic și, ca atare, incapabilă să protejeze în vreun fel România. Cfr. și concluziile aceluiași ministru austro-ungar, Hoyos: „Azi România nu trebuie să se aștepte (s. orig.) sau să se temă de ceva din partea nici unei alte puteri, decât de la cele două mari imperii vecine, și de aceea nu se mai poate vorbi de un partid turc sau francez, ci numai de unul rus și de unul anti-rus”. *Ibidem*, p. 91.
 8. Afirmațiile lui Bălăceanu îl vizau în principal pe Vasile Boerescu, ministrul Afacerilor Externe între 11 iulie 1879-9 aprilie 1881, cel care, la începutul anului 1881, atacând ideile lui Grigore Sturdza privind o alianță cu Rusia, se pronunțase de la tribuna Senatului în favoarea unei politici „naționale” (s.n.), fără angajamente formale față de vreuna din marile puteri vecine sau mai îndepărtate. Căzan, Zoner, *op. cit.*, p. 99-100.
 9. *ANIC, Casa Regală*, dosar 28/1881: S. p., Bălăceanu către Carol I, Viena, 28 mai 1881.
 10. *ASDMAE, DP, Rapporti in arrivo*, Romania, busta 1397 și Rudolf Dinu, Ion Bulei, 35 anni di relazioni italo-romene. *Documenti diplomatici italiani*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, (35 anni), p. 110-11, nr. 60, R. 192, Tornielli către Mancini, București, 1 septembrie 1881.
 11. Cfr. Keith, Hitchins, *România, 1866-1947*, București, Humanitas, 1994, p. 155.
 12. Titu Maiorescu, *Zur politischen Lage Rumänien*, în: „Deutsche Revue”, VI, ianuarie 1881, p. 12-20. Maiorescu consideră Dreikaiserbund-ul un sistem al trecutului și perceperea relațiile ruso-germane ca fiind tensionate și chiar în înrăutățire continuă, acestea constituind punctele slabe ale argumentației sale. În plus, Maiorescu exageră în mod evident afirmând că ideea alianței cu Imperiile Centrale era împărtășită de un mare număr de oameni politici și de stat români. Asupra „consensului” existent între conservatori pe marginea acestei opinii. Idem, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 119-21. În fapt, ideea unei alianțe cu Imperiile Centrale era împărtășită, în principal de liderii aşa-numitei „June dreptă“. Pe de altă parte, strategia formulată de Maiorescu în articoul respectiv era în mod virulent atacată de C.A. Rosetti în „Românul”, într-o

- serie de articole de fond apărute între 12 ianuarie și 5 februarie 1881 (stilul vechi), fruntașul liberal apărând, nimic altceva, decât „politica independentă”.
13. Langer, *European Alliances...*, p. 331-32.
 14. Căzan, Zoner, *op. cit.*, p. 38.
 15. Andrei Corbea, *Cu privire la critica „modelului german” al „Juniimii”, în: Al. Zub (ed.), Cultură și societate. Studii privitoare la trecutul românesc*, București, Editura Științifică, 1991, p. 242-253.
 16. Biblioteca Academiei Române, mss., *Fond Ion Ghica*, S 7 (6)/DCXIV: W.A. White către Ministrul român la Londra, Ion Ghica, București, 15 mai 1882. „...Mais il y'a deux choses sérieuses pour le pays, d'abord une certaine disharmonie entre Rosetti et Jean Brătianu le premier voudrait pousser les théories radicales de sa jeunesse... en avant, pendant que Brătianu, muni par le pratique des affaires et inquiet par la situation extérieure, est devenu conservateur liberal, hence they do not pull well together. ...The second question, la façon dont les Austro-Hongrois agaçent et irritent sans cesse l'opinion de ce pays ci... (...)”.
 17. Citat în von Rutkowski, *Österreich-Ungarn und Rumänien...*, p. 151. Referitor la I.C. Brătianu și poziția sa relativ la alianța cu Imperiile Centrale. Gheorghe I. Brătianu, *Bismarck și Ion C. Brătianu*, în: „Revista Iсторică Română”, vol. V-VI, 1935-1936, p. 86-103.
 18. Potrivit Ministrului italian la București, Tornielli, avansuri ar fi existat și din partea Franței, în primăvara lui 1880: „...Je sais que Ministre de France a cherché à sonder le terrain au sujet de possibilité d'une entente intime qui paraît être dans ses instructions, mais on a répondu à ses ouvertures par un silence abstiné. (...)”. ASDMAE, DP, *Rapporti in arrivo*, Romania, busta 1396: anexa cifrătă la R. 25, Tornielli către Cairoli, București, 17 martie 1880.
 19. Bridge, *op. cit.*, p. 111.
 20. *Memoriile Regelui Carol I. De un martor ocular*, (ed. Stelian Neagoe), vol. IV, București, Editura Machiavelli, 1994, p. 327-28.
 21. *Ibidem*, p. 333.
 22. *România în relațiile internaționale...*, p. 305.
 23. Solomon Wank, *Foreign Policy and the Nationality Problem in Austria-Hungary, 1867-1914*, în: „Austrian History Yearbook”, vol. III, partea a 3-a, 1967, p. 37-56, 44.
 24. Textul integral al rapoartelor lui Haymerle către Franz Joseph, privind întâlnirea de la Friedrichsruh, în: W.N. Medlicott, *Bismarck und Haymerle: Ein Gespräch über Russland*, în: „Berliner Monatshefte”, November 1940, p. 719-29. Celealte rezerve formulate de Haymerle erau: uniunea celor două Bulgaria, dorită de Rusia, trebuia să se producă „natural” și nu ca urmare a instigărilor Petersburgului; o atare finan-
 - litate nu putea și nu urma a fi privită ca o condiție a anexării Bosniei-Hertzegovina; uniunea nu trebuia să afecteze interesele economice austro-ungare în Bulgaria, în special investițiile în căi ferate și comerțul, aceste interese urmând a fi garantate; nu trebuia permisă o viitoare expansiune bulgară în Macedonia, zonă în care Viena avea propriile interese; Rusia trebuia, de asemenea, să înceteze a se mai opune influenței austriece în Serbia.
 25. Bridge, *op. cit.*, p. 117; Marvin L. Brown Jr., *Bismarck and Haymerle: the clashing allies*, în: Nancy N. Barker, M.L. Brown Jr. (eds.), *Diplomacy in an Age of Nationalism. Essays in Honor of Lynn Marshall Case*, The Hague, 1971, p. 176-91, 190.
 26. Între altele și pentru că știa că Rusia nu ar fi acceptat, din aceleași considerente strategice ce funcționau în cazul Vienei, introducerea României în sfera de influență austro-ungară. Dimpotrivă, la vremea tratativelor privind refacerea Dreikaiserbund-ului oficialii ruși considerau că spațiul românesc trebuie, în mod natural, să facă parte din zona de control proprie. Charles și Barbara Jelavich, *Jomini and the Revival of the Dreikaiserbund, 1879-1880*, în: „The Slavonic and East European Review”, vol. XXXV, nr. 85, June 1957, p. 523-550, 547, Jomini către N. K. Giers, 7 septembrie 1880. „...Encore y aurait-il lieu de tracer comme dit Oubril la sphère d'action et d'expansion des 2 pays. Novibazar — passé, même la Serbie qui peut rentrer dans la sphère autrichienne. (...) Mais la Roumanie et le bas Danube devraient rentrer dans notre sphère (s.n.)”.
 27. J.Y. Simpson, *The Saburov Memoirs, or Bismarck and Russia*, Cambridge, 1929, p. 233-55; Langer, *European Alliances...*, p. 210-212;
 28. E.R. von Rutkowski, *General Skobelev, die Krise des Jahres 1882 und die Anfänge der militärischen Vereinbarungen zwischen Österreich-Ungarn und Deutschland* în: „Ostdeutsche Wissenschaft”, vol. 10, 1963, p. 81-151, 134.
 29. Evident, în optica Vienei, culpabilă pentru obstatocarea politiciei de „apropiere” era România! Cel puțin aşa va afirma ministrul austro-ungar de Externe, Kalnoky, în august 1883, în momentul în care Bismarck revenea asupra ideii introducerii României în sistemul de alianțe al Imperiilor Centrale. În discuția avută în acea ocazie cu ambasadorul german, prințul von Reuss, contele Kalnoky, a aratat că, „de comun acord cu suveranul său, el a avut de mult în vedere o apropiere de România. (...) Apropierea nu a fost posibilă datorită nu numai atitudinii României în problema Dunării, ci și faptului că guvernul român nu a făcut nici un pas care să arate dorința de a o realize (s.n.)”. *Die Große Politik der europäischen Kabinette, 1871-1914*, Deutsche

- Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte M.B.H., (GP), vol. III, 1922, p. 263-264.
30. Hilde Mureșan, *Date cu privire la restricțiile comerciale față de România, impuse de guvernul austro-ungar în anii 1878-1879*, în: „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, XI, 1968, p. 291-305; Căzan, Zoner, *op. cit.*, p. 73-81.
31. Prin recunoașterea independenței României și Serbiei și a autonomiei Bulgariei, Congresul de la Berlin pusese capăt autorității otomane asupra acestei porțiuni a fluviului, transformându-l, cel puțin oficial, într-un curs de apă internațional. România a căpătat astfel drepturi suverane de navigație și comerț pe fluviu și a devenit membră a Comisiei Europene a Dunării, organism înființat în 1856 pentru a reglementa folosirea apelor ei. În vara anului 1880, Austro-Ungaria a elaborat noi norme de navigație pentru Dunărea de Jos, care i-ar fi dat într-adevăr un vot decisiv în această chestiune și ar fi forțat statele riverane mici să-și orienteze comerțul în direcția ei. Instrumentul acestei preponderențe urma să fie Comisia Mixtă, prezidată de către delegatul austro-ungar, având autoritate asupra navigației de la Porțile de Fier până la Galați. În contrapartidă, guvernul de la București a propus ca acțiunea de supraveghere să fie executată de către o comisie tripartită a riveranilor (împreună cu Serbia și Bulgaria). Austria a pretins participarea cu vot preponderent și președinția Comisiei. Proiectul de regulament adoptat în final de CED (proiectul Barrère), în ciuda protestelor României și Bulgariei, a dat câștig de cauză pretențiilor austro-ungare. Hotărârile CED au fost transpuse în Tratatul de la Londra (martie 1883). România nu a recunoscut decizia europeană și, cum în tratat nu erau prevăzute măsuri punitive, ea a continuat să exercite activitatea de poliție și supraveghere în apele sale teritoriale. Șerban Rădulescu-Zoner, *La souveraineté de la Roumanie et le problème du Danube après le Congrès de Berlin*, în: „Revue des études sud-est européennes“, IX, nr. 1, 1971, p. 152; G.N. Căzan, *La question du Danube et les relations roumano-austro-hongroises dans les années 1878-1883*, în: „Revue roumaine d'histoire“, XVIII, nr. 1, 1979, p. 43-61; Șerban Rădulescu-Zoner, *Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale*, Cluj-Napoca, 1982, p. 88.